

▼ حرف روز

انضباط مالی؛ شرط اول عبور از تحریم

وقتی از مشکلات اقتصادی ایران صحبت می‌شود، معمولاً اولین پاسخ تحریم است. پاسخ کلاً بیهوده نیست. تحریم هزینه‌های زیادی را برای برده دسترسی ایران به شبکه بانکی و منابع ارزی را محدود کرده و فروش نفت و انتقال درآمدهای آن را دشوارتر کرده است. اما یک سؤال مهم همچنان باقی می‌ماند: اگر تحریم مهم‌ترین مشکل اقتصاد ایران است، چرا حتی در دوره‌هایی که درآمد ارزی کشور افزایش پیدا می‌کند، مسئله تورم کسری بودجه نوسان ارز و بی‌ثباتی اقتصادی همچنان پیرجست؟ آمل تجارت سال ۱۴۰۴ نکته مهمی را نشان می‌دهد: ایران در این سال ۵۱۶۵۷ میلیارد دلار صادرات غیرنفتی داشته و در مقابل ۵۸۰۱۶ میلیارد دلار واردات انجام داده است. بنابراین تراز تجاری غیرنفتی کشور حدود ۶۳۵۹ میلیارد دلار منفی بوده است. مجموع تجارت غیرنفتی نیز به حدود ۱۰۹۷ میلیارد دلار رسیده است. بر سلسل برخی آمل غیررسمی، تجارت نفتی نیز بین ۳۵ تا ۳۰ میلیارد دلار بوده است. این رقم در شرایطی ثبت شده که کشور با دو دوره جنگ و فشارهای شدید خارجی نیز مواجه بوده است. اما مسئله فقط همین رقم رسمی نیست. در کنار بازار رسمی، یک بازار غیررسمی بزرگ برای ارز وجود دارد. برآوردهای حجم این بازار را حدود ۴۰ تا ۴۰۰ میلیارد دلار عنوان می‌کنند. البته این رقم را نباید مستقیماً به واردات کشور اضافه کرد چون گردش بازار ارز با تقاضای خاص وارداتی یکی نیست. اما همین واقعیت نشان می‌دهد که تقاضای واقعی ارز در اقتصاد ایران بسیار فراتر از آن چیزی است که صرفاً از جدول واردات گمرکی می‌توان فهمید. اینجا مسئله اصلی آشکار می‌شود: اقتصاد را نمی‌توان با یک نرخ ارز ثابت اداره کرد. در حالی که از یک طرف تقاضای ارز در بخش‌های مختلف رشد می‌کند و از طرف دیگر موتور خلق نقدینگی از طریق شبکه بانکی، تسهیلات و کسری‌های بودجه‌ای همچنان فعل است. اگر رشد نقدینگی از رشد تولید و عرضه ارز جلو بزند، فشار برای تبدیل ریال به دلاری‌های ارزی افزایش پیدا می‌کند. در چنین شرایطی، تثبیت نرخ ارز فقط صورت مسئله را پنهان می‌کند و دیر یا زود خود را در قالب کاهش ذخایر، محدودیت تخصیص ارز، چندرخی شدن و بزرگ شدن بازار غیررسمی نشان می‌دهد. البته در نقطه مقابل، واکنش نرخ ارز به بازار نیز درست نمی‌باشد. پژوهش‌های مرکز پژوهش‌های مجلس نیز بر این نکته تأکید کرده‌اند که ثبت نرخ ارز صرفاً با مداخله ارزی یا رها کردن آن به دست بازار حاصل نمی‌شود و به اصلاحات اقتصادی و کاهش نااطمینانی نیز دارد. بنابراین شاید مهم‌ترین خطای تحلیلی این باشد که تصور کنیم اگر تحریم‌ها فردا برداشته شوند، مشکلات اقتصاد ایران نیز خودبه‌خود حل خواهد شد. تحریم یک محدودیت جدی خارجی است. اما ضعف در سیاست‌گذاری داخلی می‌تواند اثر این محدودیت را چند برابر کند. مسئله امروز ایران فقط این نیست که چقدر ارز داریم. سؤال مهم‌تر این است که چقدر ارز وارد اقتصاد می‌شود. چه مقدار از آن واقعاً در دسترس است. چه میزان تقاضای ارز وجود دارد و همزمان چه مقدار نقدینگی در داخل خلق می‌شود؟ و چه مقدار فرار سرمایه داریم؟ و اساساً کدام قوانین و سازوکارها هستند که مانع از صرفه‌جویی و بهینه‌سازی ارز می‌شوند؟ اگر این متغیرها با هم متناسب نشوند، حتی افزایش درآمدهای نفتی نیز درمان پایدار نخواهد بود. راحل از جایی آغاز می‌شود که بپذیریم بخش مهمی از مسئله در داخل قایل اصلاح است. انضباط بودجه‌ای، اصلاح نظام بانکی، کنترل رشد نقدینگی، کاهش نااطمینانی، اصلاح سیاست ارزی، افزایش بهره‌وری و مهم‌تر از همه تقویت تولید و صادرات غیرنفتی. تحریم را باید دید و اثر آن را الکر نکرد. اما اقتصاد ایران زمانی از وضعیت موجود عبور خواهد کرد که به جای جست‌وجوی تمام مشکلات در بیرون از مرزها، بخشی از راحل را در اصلاح سازوکارهای درون اقتصاد کشور پیدا کند و در رفع و خنثی‌سازی اثر تحریم تلاش کند.

[علی محمدی]

▼ گزارش روز

ترامپ و جنگ با واقعیت‌های روی نقشه

دونالد ترامپ در دوره دوم ریاست‌جمهوری خود، تغییر نام نقاط جغرافیایی و طرح ادعا درباره مناطق راهبردی جهان را به بخشی از ادبیات سیاسی خود تبدیل کرده است؛ رویکردی که از تغییر نام «خلیج مکزیک» به «خلیج آمریکا» آغاز شده و با پیشنهادهایی مانند «دریاچه آمریکا» برای دریاچه ایتاریو و حتی طرح مضحک «تنگه ترامپ» برای هرمز ادامه یافته است. اگرچه این اقدامات در ظاهر نمادین به نظر می‌رسند، اما در واقع بخشی از تلاش ترامپ برای نمایش قدرت آمریکا و بازتعریف دامنه نفوذ این کشور در جهان است.

نام‌های جغرافیایی تنها چند واژه روی نقشه نیستند و در بسیاری از موارد حامل هویت، تاریخ و حاکمیت ملت‌ها هستند. از همین رو، تلاش برای تغییر نام مناطقی که خارج از قلمرو حاکمیتی آمریکا قرار دارند، نمی‌تواند صرفاً اقدامی تبلیغاتی تلقی شود. ترامپ می‌کوشد با استفاده از قدرت سیاسی و رسانه‌ای آمریکا، این تصور را ایجاد کند که واشنگتن همچنان قادر است حتی در سطح نمادها و روایت‌ها نیز قواعد بازی جهانی را تعیین کند.

نمونه روشن این رویکرد، خلیج مکزیک است. تغییر نام این منطقه در اسناد یا ادبیات رسمی آمریکا، مالکیت یا حاکمیت جدیدی برای واشنگتن ایجاد نمی‌کند، اما می‌تواند در چارچوب سیاست «اول آمریکا» به‌عنوان اقدامی نمادین برای برجسته کردن قدرت ملی مورد استفاده قرار گیرد. مسئله در مورد هرمز اما کلاً متفاوت است. تنگه هرمز یک آبراه راهبردی و حیاتی برای امنیت انرژی جهان است و نام و جایگاه آن به تاریخ، جغرافیا و واقعیت‌های منطقه‌ای گره خورده است. بنابراین طرح عنوانی مانند «تنگه ترامپ» بیش از آنکه تغییری واقعی باشد، تلاشی برای نمایش ادعای نفوذ آمریکا در یکی از مهم‌ترین نقاط ژئوپلیتیکی جهان است.

این رویکرد را باید در کنار فشارهای آمریکا برای نفوذ بیشتر در مناطقی مانند گرینلند و کتال پلما و همچنین سخنان ترامپ درباره کلتا بررسی کرد. مجموعه این اقدامات نشان می‌دهد که رئیس‌جمهور آمریکا تلاش دارد مفهوم نفوذ را تا مرز مالکیت و تعیین‌کنندگی یک‌جانبه گسترش دهد.

با این حال، واقعیت‌های ژئوپلیتیکی با تغییر نام‌ها تغییر نمی‌کنند. جغرافیا تابع اراده یک کشور نیست و قدرت واقعی زمانی معنا پیدا می‌کند که بتواند در میدان سیاست و عمل نیز به نتیجه برسد. حساسیت ایران نسبت به تنگه هرمز و واکنش کشورهای مختلف به ادعاهای ترامپ نشان می‌دهد که میان تصویرسازی سیاسی و واقعیت قدرت فاصله قابل توجهی وجود دارد.

در نهایت، مسئله اصلی نه نام‌گذاری چند منطقه، بلکه تلاش ترامپ برای بازسازی تصویر آمریکا به‌عنوان قدرت مسلط جهان است؛ تلاشی که هرچه بیشتر با مقاومت دیگر کشورها روبرو شود، می‌تواند بیش از آنکه نشانه اقتدار باشد، بیانگر نگرانی واشنگتن از کاهش نفوذ و تغییر موازنه قدرت در نظام بین‌الملل تلقی شود.

[بهرام بختری]

▼ خبر ویژه

افشای که پنتاگون را به تکاپو انداخت

پنتاگون با به‌کارگیری آزمایش دروغ‌سنج، به دنبال شناسایی عاملان افشای کمبود مهمات در جنگ با ایران است. به گزارش نیویورک تایمز، وزارت جنگ آمریکا حدود ۵۰ نفر از اعضای ستاد مشترک ارتش را در ارتباط با افشای اطلاعات محرمانه به خبرنگاران، از جمله اطلاعات مربوط به کاهش ذخایر مهمات حیاتی در نتیجه جنگ با ایران، تحت آزمایش دروغ‌سنج قرار داده است. این آزمایش‌ها در ماه اوت و پس از انتشار مجموعه‌ای از گزارش‌های خبری انجام شد که از کاهش ذخایر موشک‌های دوربرد و موشک‌های رهگیر سامانه پاتریوت خبر می‌دادند. شان پارنل، سخنگوی پنتاگون، در بیانیه‌ای اعلام کرد که وزارت جنگ آمریکا درباره مسائل داخلی مربوط به کارکنان یا تحقیقات اظهار نظر نمی‌کند، اما تمام موارد افشای اطلاعات طبقه‌بندی‌شده امنیت ملی را بسیار جدی می‌گیرد و بر همین اساس آنها را بررسی می‌کند. پیش از این نیز گزارش‌هایی از خشم دونالد ترامپ نسبت به افشای کمبود تسلیحات منتشر شده بود و او در شبکه اجتماعی تروث سوشال نوشته بود که «افشاگران این اظهارات خیانت‌آمیز شکار خواهند شد». این تحقیقات در حالی انجام می‌شود که جنگ با ایران وارد ششمین ماه خود شده و منابع نظامی آمریکا به شدت تحت فشار قرار گرفته است. بر اساس برآوردهای اندیشکده سی‌اس‌آی‌اس، آمریکا تا پایان ژوئیه حدود یک‌سوم از ذخایر موشک‌های پاتریوت خود را مصرف کرده و حدود ۶۰ درصد از موشک‌های تاد نیز استفاده شده است.

سیستم مالی جایگزین ایران؛ تحریم‌های آمریکا را بی‌اثر کرد

روزنامه وال‌استریت ژورنال در گزارشی با اشاره به راهاندازی کمپین «روز D اقتصادی» توسط دولت ترامپ برای وادار کردن ایران به بازگشایی تنگه هرمز، نوشت که تجربه اعمال تحریم‌ها و فشارهای اقتصادی غرب علیه کشورهایی مانند کوبه، کره شمالی، ونزوئلا و سوریه نشان می‌دهد واشنگتن برای وادار کردن تهران به پذیرش خواسته‌هایش با چالش‌های بزرگی روبه‌رو خواهد بود. این روزنامه آمریکایی با اشاره به اینکه تهران کارزار آمریکا را «تروریسم اقتصادی» نامیده و دهه‌ها تجربه مقابله با تحریم‌ها را در اختیار دارد، تأکید کرد که تجارت ایران با کشورهای که با آن مرز زمینی دارند افزایش یافته و ایران یک نظام مالی موازی کامل با چین ایجاد کرده که سیستم بانکی تحت رهبری آمریکا را دور می‌زند و توان واشنگتن برای اعمال و اجرای تحریم‌ها را کاهش می‌دهد. جواد صالحی‌اصفهانی، اقتصاددان دانشگاه ویرجینیا، در این باره گفت: «اینکه آمریکا می‌تواند درد و فشار ایجاد کند، یک واقعیت مسلم است. اما احساس من این است که این فشارها باعث نخواهند شد دولت ایران برای سازش تحت فشار بیشتری قرار بگیرد.» این گزارش در حالی منتشر می‌شود که آمریکا در هفته گذشته با وعده یک «حمله همه‌جانبه اقتصادی» علیه ایران، کمپین جدیدی را آغاز کرده است، اما شواهد نشان می‌دهد که این تهدیدها با بی‌اعتنایی کشورهای منطقه و شرکای تجاری ایران مواجه شده است. وال‌استریت ژورنال همچنین به کاهش اثرگذاری تحریم‌های آمریکا به دلیل وجود نظام‌های مالی جایگزین و افزایش تجارت زمینی ایران با همسایگان اشاره کرده است که نشان‌دهنده انعطاف‌پذیری اقتصاد ایران در برابر فشارهای خارجی است.

ایران خواهان ائتلاف منطقه‌ای برای همکاری‌های سیاسی و دفاعی است

مجتبی فردوسی‌پور، رییس دفتر حفاظت منافع ایران در مصر، با اشاره به نقض یادداشت تفاهم اسلام‌آباد توسط آمریکا و حملات به جنوب ایران، تأکید کرد که تهران «تا زمانی که واشنگتن به شروط ایران پایبند نباشد، با بازگشایی تنگه هرمز یا ازسرگیری مذاکرات موافقت نخواهد کرد.» فردوسی‌پور با اشاره به چالش‌های پیش روی آمریکا از جمله انتخابات میان‌دوره‌ای، کمبود مهمات و وجود دیدگاه‌های متضاد در داخل دولت آمریکا درباره جنگ، تصریح کرد که ایران «توانایی هدف قرار دادن ناوگان نظامی آمریکا در منطقه را دارد و هرگونه حمله به زیرساخت‌های ایران از پایگاه‌های آمریکا در کشورهای منطقه، با پاسخ ایران مواجه خواهد شد.» سفیر ایران در مصر با بیان اینکه قوانین بین‌المللی به کشورهای منطقه اجازه نمی‌دهد از خاک و حریم هوایی خود به عنوان سکوی برای حمله به ایران استفاده کنند، خواستار «تشکیل یک ائتلاف منطقه‌ای برای همکاری‌های سیاسی، دفاعی و اقتصادی میان کشورهای منطقه» شد. وی با اشاره به منطقه سیریک، ویژگی جغرافیایی خاص آن و مقاومت مردم این منطقه، تأکید کرد که «تجاوز به آن طبق قوانین بین‌المللی یک جنایت محسوب می‌شود» و گفت که آمریکا «هنوز درک نکرده است که مردم ایران ملتی مقاوم هستند که هرگز تسلیم نخواهند شد.» فردوسی‌پور در خصوص ائتلاف مکه نیز گفت که اهداف پشت‌پرده تشکیل این ائتلاف مشخص نیست و تأکید کرد که ایران آماده همکاری برای تأمین منافع منطقه و ملت‌های آن است.

ادعای آمریکا درباره پیوستن اروپا به تحریم‌ها رد شد

یورونیوز ادعای اسکات بسنت، وزیر خزانه‌داری آمریکا، مبنی بر پیوستن رسمی اتحادیه اروپا به عملیات تحریمی واشنگتن علیه تهران را رد کرد و نوشت که بیانیه کمیسیون اروپا که بسنت به آن استناد کرده، از کارزار آمریکا استقبال کرده، اما اتحادیه اروپا را رسماً متعهد به پیوستن به آن نمی‌کند. به گزارش این رسانه، بروکسل هیچ تحریم جدیدی اعلام نکرده، با فهرست تحریم‌های آمریکا هماهنگ نشده و تعبیری نیز در نظام تحریمی خود ایجاد نکرده است. یورونیوز تأکید کرد که بیانیه اتحادیه اروپا بار دیگر بر اولویتی تأکید کرده که واشنگتن با آن موافق نیست و گفته است که اتحادیه اروپا «معتقد است ادامه تلاش‌های دیپلماتیک برای دستیابی به یک توافق صلح ضروری است.» به نوشته این رسانه، آنچه بروکسل تاکنون ارائه کرده «حمایت از فشارهای آمریکا است، نه مشارکت مستقیم در آن؛ و این تفاوت اهمیت زیادی دارد زیرا باید دید عملیات "طرد اقتصادی" دقیقاً شامل چه اقداماتی است.» یورونیوز همچنین اشاره کرده است که «پیوستن رسمی» به این تلاش تحریمی احتمالاً به این معنا خواهد بود که اتحادیه اروپا خود تحریم‌های مشابهی را تصویب کند و شرکت‌های اروپایی را نیز تهدید کند که در صورت ادامه تجارت با ایران، با مجازات‌های اروپایی روبه‌رو خواهند شد؛ اقدامی که اتحادیه اروپا در حال حاضر هیچ تعهدی برای انجام آن نداده است و چنین تصمیمی نیازمند موافقت همه کشورهای عضو است و پیامدهای مستقیمی برای شرکت‌های کشورهای آلمان، ایتالیا و هلند خواهد داشت. یورونیوز در پایان نوشت که فعلاً فاصله میان آنچه واشنگتن ادعا می‌کند و آنچه اروپا اعلام کرده همچنان باقی است و برای بانک‌ها و صادرکنندگان اروپایی، تفاوت میان حمایت از این کارزار و پیوستن به آن، تفاوت میان تماشای روند اجرای آن و ملزم بودن به اجرای آن است.

◀ جنگ ترامپ علیه ایران بازار مسکن آمریکا را فلج کرده است. از زمان آغاز جنگ، میانگین نرخ بهره وام مسکن ۳۰ ساله با ۷۳ واحد افزایش به ۶٫۷۱ درصد رسیده که بالاترین سطح از ژوئیه ۲۰۲۵ است. نرخ وام‌های ۱۵ ساله نیز به ۶٫۰۴ درصد جهش کرده است. بلومبرگ گزارش داد در صورت تداوم جنگ و فشارهای تورمی، نرخ بهره ممکن است به ۷ درصد برسد. افزایش هزینه‌های ماهانه باعث کاهش فروش خانه‌ها شده و برای نخستین بار از نوامبر ۲۰۲۵ عرضه مسکن با افت مواجه شده است. این وضعیت رکودی بی‌سابقه در بازار املاک آمریکا ایجاد کرده است.

◀ نوری المالکی، رئیس ائتلاف دولت قانون عراق، تأکید کرد: «حشد شعبی یک نهاد نظامی دولتی است که با فرمان دیوانی تشکیل شده؛ سلاح آن، سلاح دولت و فرماندهی آن زیر نظر دولت است.» وی با انتقاد از تهدیدها برای اعمال تحریم علیه عراق گفت: «هدف ما توافق بر سر قاعده مشخص برای مدیریت بحران است، نه تسلیم شدن تحت فشار تهدیدها.» المالکی درباره سازماندهی سلاح تصریح کرد: «تمام نیروهای سیاسی و مرجعیت دینی بر آن تأکید دارند، اما این سازماندهی باید از طریق قانون حشد شعبی و با ادغام گروه‌ها در چارچوب قانونی انجام شود.» وی حشد شعبی را نه گروه غیرقانونی، بلکه نهاد رسمی دولتی خواند.

◀ به نقل از شبکه المسیره، یک مقام نظامی یمنی در گفت‌وگو با خبرگزاری سبا اعلام کرد که نیروهای مسلح یمن در برابر حملات مزدوران عربستان دست روی دست نخواهند گذاشت. این مقام نظامی که به نامش اشاره نشده، افزود: هدف قرار دادن خانه یک یمنی در شهرستان الجراحی [در استان الحذیده در غرب یمن] جنایت جدیدی است که به کارنامه جنایت‌های دشمن سعودی و مزدوران آن افزوده می‌شود. وی تأکید کرد: هرگونه تجمع نیروهای وابسته به دشمن سعودی، اهدافی مشروع برای نیروهای مسلح یمن خواهد بود. این مقام نظامی هشدار داد: نیروهای مسلح یمن برای به شکست کشاندن زمینه سازی برای آغاز جنگ زمینی با این تجمعات مقابله خواهد کرد.

◀ جان هیلی، وزیر دارایی انگلیس، هشدار داد تداوم جنگ علیه ایران اقتصاد این کشور را با چالش‌های بی‌سابقه‌ای مواجه کرده است. وی در گفت‌وگو با فایننشال تایمز تأکید کرد: «آنچه در خاورمیانه رخ می‌دهد، مستقیماً بر نرخ تورم، رشد اقتصادی و هزینه‌های استقراض تأثیر منفی می‌گذارد.» هیلی افزود انگلیس متعهد به افزایش هزینه‌های دفاعی به ۳٫۵ درصد تولید ناخالص داخلی تا سال ۲۰۳۵ است، اما جزئیات این طرح در بازنگری بودجه سال آینده مشخص خواهد شد. وی این اظهارات را در پاسخ به انتقادات حزب محافظه‌کار درباره وضعیت بودجه مطرح کرد.